

PROBLEMY UPOWSZECHNIANIA KULTURY W DOKUMENTACH WOJEWÓDZKIEJ INSTANCJI PZPR W ZIELONEJ GÓRZE W LATACH 1950—1956.

Analiza dokumentacji wojewódzkich konferencji sprawozdawczo-wyborczych, plenarnych obrad Komitetu Wojewódzkiego i posiedzeń Egzekutywy KW wskazuje, że problematyka kultury uwzględniana była w działalności wojewódzkiej instancji, choć nie zajmowała w niej pierwszoplanowego miejsca. Istniejąca wówczas sytuacja zmuszała władze partyjne do zajmowania się przede wszystkim zadaniami politycznymi i społeczno-gospodarczymi, a dopiero w dalszej kolejności zagadnieniami kulturalnymi. W omawianym okresie nie odbyło plenarnego posiedzenia poświęconego wyłącznie kulturze. Częściej problemy tej sfery życia społecznego omawiane były przez Egzekutywę. Przy stosunkowo dużej liczbie tematów wynoszącej około 250 rocznie, którymi zajmowała się Egzekutywa, w latach 1950—56 zaledwie 11 z nich poświęconych było wyłącznie kulturze. Natomiast częściej omawiała tematy uwzględniające zagadnienia kulturalne i stanowiły one corocznie od 4 do 10% wszystkich tematów. Dotyczyły głównie zadań społeczno-gospodarczych, kampanii politycznych, obchodów rocznic i świąt państwowych. Takie ujęcie problematyki kulturalnej eksponowało jej funkcje instrumentalne wobec polityki i gospodarki.

Podstawowe założenia polityki kulturalnej PZPR sformułowane zostały przed zjednoczeniem ruchu robotniczego w Polsce. Cele partii i państwa w tej sferze życia społecznego przedstawił Prezydent Bolesław Bierut w przemówieniu wygłoszonym z okazji uruchomienia radiostacji we Wrocławiu w 1947 r. Wskazał także na rolę kultury w integracji Ziemi Odzyskanych. Kierunki ofensywy ideologicznej w kulturze wytyczone zostały na sierpniowo-wrzesniowym Plenum KC PPR w 1948 r. Zasady kształtowania socjalistycznej kultury zawiera „Deklaracja ideowa PZPR” uchwalona na Kongresie Zjednoczeniowym. Stwierdzono w niej m.in.: *Demokracja ludowa rozwijająca się w kierunku socjalizmu musi dokonać również zasadniczych przemian w dziedzinie kulturalnej. Musi przejąć wielki dorobek postępowy twórców wszystkich dziedzin.*

kultury polskiej, musi nawiązać do tradycji postępowych, humanistycznych i demokratycznych, istniejących w naszej kulturze, nawiązać do okresów rozwoju kultury narodowej, związanych nierozzerwalnie z walką sił postępowych narodu polskiego przeciw wsteczniectwu.

Dla spełnienia tych zadań demokracja ludowa musi zwalczać w kulturze narodowej wszelkie wpływy elementów wstecznych, musi rozwinąć kulturę, naukę, sztukę związaną z dążeniami mas ludowych, odzwierciedlającą ich pragnienia, wychowującą naród w duchu humanizmu, demokracji, socjalizmu. (...)

Podstawowymi warunkami stworzenia takiej kultury są: całkowita likwidacja analfabetyzmu w kraju, dalsza rozbudowa szkolnictwa wszystkich szczebli, zwłaszcza szkolnictwa zawodowego, wychowanie nowych kadr nauczycielskich i wydatna poprawa położenia nauczycieli, podniesienie poziomu ideologicznego naszego szkolnictwa i przepojenie tego szkolnictwa ideami marksizmu-leninizmu, związanie działaczy nauki i sztuki z masami ludowymi i ich walką, szeroka rozbudowa instytucji kulturalnych w mieście i na wsi, udostępnienie masom ludowym wszystkich zdobyczy kultury i aktywny udział mas w budowaniu nowej kultury.¹

Rozwinięcie i zmodyfikowanie zasad polityki kulturalnej nastąpiło na II Zjeździe PZPR odbytym w 1954 r.

Realizacji przyjętego przez partię programu gruntownej przebudowy życia kulturalnego narodu sprzyjały zachodzące wówczas w kraju głębokie przemiany społeczno-polityczne i gospodarcze. Szczególne warunki wystąpiły na Ziemiach Odzyskanych, na których społeczeństwo kształtowało się w wyniku masowych osiedleń ludności z Polski centralnej, repatriantów z dawnych kresów wschodnich, i reemigrantów z Europy Zachodniej. W skład formującego się społeczeństwa weszła również ludność autochtoniczna. Proces tworzenia się nowej społeczności miał bardzo złożony charakter. Wyróżniono w nim fazę adaptacyjną w postaci przystosowywania się przybyszów do wymogów nowej sytuacji oraz etap integracji w którym zanikały bariery międzygrupowe, a narastały więzi międzyludzkie kształtujące jednorodne społeczeństwo². Mimo skomplikowanego charakteru i występujących trudności procesy te przebiegały stosunkowo szybko. Sprzyjała im przebudowa struktury zawodowej przybyszów. Osiedlanie się w miastach części ludności pocho-

¹ Deklaracja ideowa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, s. 140. W: *Podstawy ideologiczne PZPR*. KiW. Warszawa 1952.

² K. Zygulski. *Procesy integracji społecznej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, s. 182. W: *Przemiany społeczne w Polsce Ludowej*. Studnia pod redakcją A. Sarapaty. PWN. Warszawa 1965.

dzenia wiejskiego powodowało jej awans zawodowy, społeczny i materialny.

W dokumentach programowych partii wyeksponowana została rola kultury w przemianach świadomości społecznej. Planowano masowy proces przyswajania przez społeczeństwo podstawowych wartości ideologii socjalistycznej i kształtowanie na ich podstawie nowych wzorów zachowań i stylu życia. Powyższy cel polityki kulturalnej uwzględniany był również w działalności partyjnej w województwie.

Pierwsza Wojewódzka Konferencja PZPR, obradująca w 1950 r. jedynie pośrednio odniosła się do spraw kultury, omawiając problemy związane z realizacją podjętej przez partię ofensywy ideologicznej.³ Wskazując na współzależność przemian we wszystkich dziedzinach życia społecznego postulowano przyspieszenie przeobrażeń świadomości społeczeństwa w celu zwiększenia jego udziału w budowie nowego ustroju. Postulat ten odniesiono przede wszystkim do członków i kandydatów partii, których było wówczas w województwie prawie 45 tysięcy. Do powyższej problematyki powrócono na Plenum KW w 1951 r.⁴ Oceniając dotychczasowe osiągnięcia kulturalno-oświatowe przedstawiono opinię, że wraz z przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi dokonuje się rewolucja kulturalna. Za ważne jej zadanie uznano przełamanie bierności części ludzi pracy i utrwalanie socjalistycznej integracji społeczeństwa. W tym celu proponowano szerokie upowszechnienie wartości ideowo-moralnych związanych z pracą, dyscypliną, współzawodnictwem i racjonalizatorstwem. Socjalistyczny stosunek do pracy traktowano jako istotny składnik patriotyzmu.

Poruszono również zagadnienie dziedzictwa ideowego, które powinno być upowszechniane w społeczeństwie, odwołując się do tradycji walk o wyzwolenie społeczne symbolizowanej przez Staszica, Kołłątaja, Proletariatczyków i KPP-owców, których łączyło przeciwstawianie się przemocy, walka z uciskiem, krzywdą, niesprawiedliwością i patriotyzm. Wskazano również na potrzebę pielęgnowania tradycji zrywów wolnościowych.

Kwestię politycznej mobilizacji społeczeństwa dla realizacji zadań planu 6-letniego kontynuowano na Plenum KW w dn. 2.X.1951 r. W zasadzie pozytywnie oceniano stan świadomości klasy robotniczej wyrażający się wzrostem dyscypliny, przodownictwem w pracy i racjonalizatorstwem. Stwierdzono również postęp w likwidacji zacofania chłopów i wprowadzaniu wsi na drogę postępu technicznego i kulturalnego.

³ AKW PZPR w Zielonej Górze, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/I/1. Stenogram I Wojewódzkiej Konferencji, 14–15 października 1950 r.

⁴ AKW PZPR akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/II/3. Protokół z Plenum KW, 6 III 1951 r.

Pomimo tych ocen narastające trudności w wykonaniu planów gospodarczych skłaniały władze wojewódzkie do nasilenia pracy wychowawczej. W tym celu proponowano szerokie zapoznanie społeczeństwa z perspektywami budownictwa socjalistycznego. Pogłębianiu jedności narodowej miało służyć uświadamianie zagrożenia ze strony imperializmu. Argumenty te miały szczególną wymowę na Ziemiach Zachodnich.

Nad oddziaływaniem partii na świadomość ludzi pracy dyskutowano również na plenarnym posiedzeniu KW w czerwcu 1952 r. Przedstawiając zadania związane z przebudową gospodarczą kraju i zaspakajaniem rosnących potrzeb materialnych i kulturalnych społeczeństwa wskazano na trudności w ich realizacji wynikające z utrzymujących się nadal wad i nawyków, do których zaliczono: sobkostwo, chciwość, zarozumiałstwo i wynaturzenia moralne.

Ideowo-wychowawcze funkcje kultury omawiano także na II Wojewódzkiej Konferencji obradującej w 1953 r. W referacie wprowadzającym do dyskusji stwierdzono, że podstawowym zadaniem działalności kulturalnej jest wychowanie nowego człowieka i kształtowanie socjalistycznych stosunków społecznych.⁵ Przy tym kulturę traktowano jako składnik działalności masowo-politycznej, utożsamiając ją z propagandą i agitacją. Stwierdzano, że wiele organizacji partyjnych nie wykorzystuje pracy kulturalnej do kształtowania nastrojów społecznych.

Pomimo zasadniczo pozytywnej oceny stanu kultury w województwie, pod koniec omawianego okresu uwidoczniło się w dokumentach partyjnych krytyczne spojrzenie na efekty ideowo-wychowawcze działalności kulturalnej. Narastające trudności w realizacji celów politycznych i gospodarczych coraz ostrzej konfrontowały zadania polityki kulturalnej ze stanem świadomości społecznej, zwłaszcza w odniesieniu do postaw wobec pracy i własności społecznej.

Jednocześnie nawiązując do ustaleń II Zjazdu PZPR wyraźniej akcentowano troskę o poprawę warunków materialnych i kulturalnych ludzi pracy.

Utworzenie województwa zielonogórskiego w 1950 r. otwierało nowe perspektywy rozwojowe Ziemi Lubuskiej, ale zarazem oznaczało konieczność realizowania polityki kulturalnej przy znacznym ograniczeniu dotychczasowego oddziaływania Poznania i Wrocławia, w sytuacji braku ukształtowanego ośrodka kulturalnego w Zielonej Górze.⁶

Jednym z ważnych problemów, przed którym stanęły władze nowopowstałego województwa była konieczność rozbudowy bazy materialnej

⁵ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/1/2. Protokół II Wojewódzkiej Konferencji, 9–10 V 1953 r.

⁶ B. Ratuś, *Kształcenie i rozwój kadr kulturalno-oświatowych na Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1966*. Poznań, 1971, s. 48.

kultury. Na II Wojewódzkiej Konferencji odbytej w 1953 r. rozwój sieci upowszechniania uznano za najważniejszy element w dorobku kulturalnym regionu. Podano, że w ciągu 3 lat wzrosła z 50 do 81 liczba kin, sieć bibliotek z 639 do 1291 placówek. Dziesięciokrotnie zwiększyła się ilość świetlic zakładowych, PGR-owskich, spółdzielczych i wiejskich. Również na następnej Konferencji pozytywnie oceniono dalszy rozwój potencjału kulturalnego. W rozbudowie sieci upowszechniania zwracano uwagę na zmniejszaniu dysproporcji w dostępie do kultury między mieszkańcami wsi i miast. Jednak ilościowy rozwój placówek kulturalnych nie szedł w parze z ich materialno-technicznym i kadrowym wyposażeniem.

Istotnym zadaniem ówczesnej polityki kulturalnej było przygotowanie do uczestnictwa w kulturze najszerszych kręgów społecznych. Ważną rolę w tym zakresie przypisano likwidacji analfabetyzmu, a dla realizacji tego zadania zmobilizowano znaczne siły społeczne. W styczniu 1951 r. Egzekutywa KW krytycznie oceniła zaawansowanie akcji, głównie z powodu ograniczonego jej zasięgu. Stwierdzono, że w województwie zakwalifikowano do nauki jedynie 13 tys. osób, z których zaledwie 67% objęto nauczaniem. Ponadto na szeregu kursach odnotowano niską frekwencję i nieregularne odbywanie zajęć. Egzekutywa zaleciła komitetom partyjnym, administracji oświatowej, związkom zawodowym i organizacjom społecznym wzmożenie wysiłków dla pomyślnego zakończenia likwidacji analfabetyzmu do 1 maja 1951 r. Szczególną uwagę zwrócono na konieczność wyeliminowania analfabetyzmu wśród członków partii. Ponadto instancje miały zadbać o łączenie nauki pisania i czytania z pracą polityczno-wychowawczą, tworzenie uczestnikom kursów warunków dalszego kształcenia oraz zapewnienie przodującym absolwentom możliwości awansu społecznego i zawodowego. Do problemów tych powrócono w maju 1952 r. oceniając, że w zasadzie zlikwidowany został analfabetyzm w województwie¹. Efekty tej kampanii na Ziemi Lubuskiej przedstawiały się następująco: z ponad 20 tys. osób zakwalifikowanych do nauki 86% z nich zostało absolwentami nauczania początkowego. Oznaczało to likwidację analfabetyzmu jako zjawiska masowego. Uwzględniając fakt, że prawie 80% absolwentów było mieszkańcami wsi, upowszechnienie czytania i pisania zwiększało społeczności wiejskiej realne możliwości awansu kulturalnego, społecznego i zawodowego.

Instancja podejmowała również problemy rozwoju szkolnictwa. Na plenarnym posiedzeniu Komitetu Wojewódzkiego w marcu 1951 r. za

¹ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 42/IV/10, Protokół nr 24 z posiedzenia Egzekutywy KW z dn. 14.V.52 r.

szczególne osiągnięcia oświatowo-kulturalne w województwie uznano wzrost liczby szkół podstawowych, ogólnokształcących i zawodowych. Interesujący był skład socjalny uczniów szkół zawodowych w którym 30 % stanowiła młodzież robotnicza ponad 60% chłopska i 5% pochodzenia inteligenckiego. Natomiast w szkołach tego typu o profilu handlowym struktura przedstawiała się następująco: 50% stanowiła młodzież pochodzenia robotniczego, a po 25% chłopskiego i inteligenckiego.

Na III Wojewódzkiej Konferencji do osiągnięć Ziemi Lubuskiej w minionym 10-leciu zaliczono rozwiniętą sieć oświatową liczącą 720 szkół podstawowych, 19 liceów ogólnokształcących i dziesiątki szkół zawodowych, Studiowało wówczas ponad 2 tys. mieszkańców województwa, w tym 58 w ZSRR.

Zgodnie z dyrektywami centralnymi priorytetową rolę w upowszechnianiu oświaty i kultury wyznaczono książce. Dla szerokiego udostępnienia jej społeczeństwu istotne znaczenie miała rozbudowa sieci bibliotecznej. Efekty w tym zakresie uzyskane w województwie obrazują dane: w 1951 r. istniało 171 bibliotek powszechnych i 661 punktów bibliotecznych ze 372 tys. tomów, a w 1956 r. 200 bibliotek i 902 punkty z 801 tys. tomów. W 1954 r. liczbę czytelników bibliotek publicznych szacowano na 72 tys. Ilościowemu rozwojowi sieci upowszechniania nie towarzyszyła troska władz o stan lokali i ich wyposażenie. Większość wiejskich punktów bibliotecznych znajdowała się w prywatnych mieszkaniach. Dopiero w 1956 r. Biblioteka Wojewódzka otrzymała odpowiednie pomieszczenia.

Na II Wojewódzkiej Konferencji poddano krytyce stan czytelnictwa. Zarzucono organizacjom partyjnym niedostateczne reagowanie na słabe, bo zaledwie w połowie wykorzystywanie księgozbiorów publicznych, oraz niezadawalające propagowanie czytelnictwa wśród członków partii. Do tej sprawy powrócono na posiedzeniu Egzekutywy KW przy omawianiu działalności Ekspozytury Wojewódzkiej „Domu Książki”⁸. W celu szerszego upowszechnienia książki określono zadania organizacjom masowym.

Przywiązywano również duże znaczenie do upowszechniania prasy, traktowanej jako ważny instrument mobilizowania świadomości mas. W wyniku działań podejmowanych przez instancje i organizacje partyjne w 1951 r. prenumerata gazet i czasopism w województwie osiągnęła ponad 250 tys. egz., z których 53 % docierało na wieś. Sytuacja w tej dziedzinie nie była jednak stabilna, ponieważ w roku następnym stwierdzono przekraczający ponad 10 tys. egz. spadek prenumeraty, zwłaszcza

⁸ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/IV/16. Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW w dn. 28.XII. 1953 r.

pism rolniczych i partyjnych. Tendencje spadkowe wystąpiły szczególnie w powiatach: Gorzów, Zielona Góra, Międzyrzecz, Żary, Żagań, Gubin, Słubice i Wschowa. Nie najlepiej przedstawiało się czytelnictwo wśród załóg zakładów pracy, w których często prasa leżała nie rozpakowana przez kilka dni⁹. W celu zmiany sytuacji zwrócono instancjom i organizacjom partyjnym uwagę na konieczność usprawnienia kolportażu i zapewnienie każdej świetlicy prasy codziennej i fachowej. W następnych latach wzrosła prenumerata w środowisku wiejskim, w którym rozprowadzano w 1954 r. 40 tys. egz. „Gromady”, 7,8 tys., „Chłopskiej Drogi”, ponad 13 tys. „Małego Poradnika Rolnika”, „Plonu” i „Spółdzielni Produkcyjnej”.

Na plenarnym posiedzeniu Komitetu Wojewódzkiego w maju 1952 r. dyskutowano nad rolą „Gazety Zielonogórskiej”, będącej od 1950 r. organem wojewódzkiej instancji partyjnej, w politycznej mobilizacji społeczeństwa. Pozytywnie oceniając wzrost jej poziomu ideologicznego, stwierdzono, że zmniejszanie się liczby czytelników gazety wojewódzkiej, ogranicza możliwości oddziaływania na społeczeństwo. Gazeta ukazywała się wówczas w nakładzie około 40 tys. egz. Powyższe uwagi zgłoszono w okresie usamodzielniania się redakcji, będącej dotąd delegaturą „Gazety Poznańskiej”.¹⁰

W czerwcu 1955 r. instancja ponownie podjęła problemy „Gazety Zielonogórskiej” omawiając jej rolę w upowszechnianiu treści III Plenum KC dotyczącego przywracania leninowskich norm życia partyjnego. Poruszono również jej udział w popularyzacji problematyki kulturalnej, pozytywnie oceniając cotygodniowy dodatek „Kultura i Życie”. Skrytykowano natomiast „Gazetę” za niebranie udziału w toczącej się wówczas dyskusji na temat budownictwa socjalistycznego w Polsce. Uznano, że pomijanie partyjnej interpretacji tej kwestii pogłębia niejasności i ułatwia obcej ideologii oddziaływanie na społeczeństwo. Egzekutywa zaproponowała skupienie wokół redakcji kompetentnego w tych problemach aktywu społecznego, w tym również działaczy kulturalnych.

Zgodnie z centralnymi zaleceniami powołana została w województwie grupa korespondentów robotniczych i chłopskich, licząca pod koniec 1951 r. 260 osób, w tym 40 systematycznie piszących. W maju następnego roku liczba społecznych współpracowników prasy liczyła już 453 osoby. W jej skład wchodziło 317 członków partii, 134 działaczy młodzieżowych i 92 kobiety. Nadesłali oni łącznie około 2.200 notatek do redakcji. Jednakże wskutek zmniejszającego się zainteresowania partii

⁹ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/II/7. Protokół z plenarnego posiedzenia KW PZPR z załącznikami. 17—18 V 1952 r.

¹⁰ B. Ratus, op. cit. s. 75.

tą formą łączności czytelników z prasą, ruch korespondentów zamarł po 1953 r.

W założeniach polityki kulturalnej podstawowe znaczenie przypisywano pracy kulturalno-oświatowej, prowadzonej w świetlicach przez organizacje masowe. Zakres zadań tych placówek był niezwykle szeroki i obejmował walkę z analfabetyzmem i prowadzenie pracy oświatowej, upowszechnianie wiedzy rolniczej i dokształcanie zawodowe, organizowanie amatorskiego ruchu artystycznego, zwłaszcza teatrów amatorskich, chórów i zespołów instrumentalnych oraz doskonalenie działalności kulturalnych. Ponadto świetlice miały prowadzić działalność polityczno-wychowawczą w środowiskach, propagować kolektywizację rolnictwa oraz inspirować współzawodnictwo pracy, racjonalizatorstwo i wynalazczość.

Zakładano, że działalność świetlicowa powinna objąć szerokie kręgi społeczeństwa. Kładziono więc nacisk na systematyczną rozbudowę sieci tych placówek, szczególnie na wsi. W efekcie tych starań w 1956 r. istniało 597 świetlic wiejskich, w tym 78 gromadzkich z obsadą etatową. Jednakże ilość placówek świetlicowych ulegała znacznym wahaniom w poszczególnych latach.

Kierownictwo Komitetu Wojewódzkiego sceptycznie oceniało działalność świetlicową, stwierdzając w 1952 r., że mimo rozbudowanej sieci tych placówek obejmującej ok. 80 % gromad, zaledwie piąta ich część spełniała właściwie swoją rolę, około 60 % pracowało sporadycznie w okresie świąt państwowych, obchodów rocznic i kampanii politycznych, a pozostałe wykorzystywane były wyłącznie do zebrani i zabaw tanecznych. Działalność świetlic ograniczała się na ogół do prowadzenia zespołów artystycznych, przy zaniedbywaniu funkcji oświatowych, polityczno-propagandowych i sportowych.

Za podstawową ich słabość uznano niedostateczne powiązanie z życiem środowisk ograniczające oddziaływanie świetlic, zwłaszcza na ludność wiejską. Przy tym związki między pracą kulturalną a sferą ekonomiki rozumiano w sposób uproszczony stwierdzając, że *Przez umiejętne łączenie prac świetlicowych z gospodarczymi i politycznymi, które prowadzi gromada, świetlica przyczyniła się do tego, że chłopcy wywiąza-
li się z obowiązków wobec państwa, a ich przykład podziałał na inne wsie w gminie*¹¹. Pomimo sporadycznych przykładów dobrze funkcjonujących świetlic, krytyka ruchu świetlicowego utrzymana została w roku następnym. Na II Wojewódzkiej Konferencji stwierdzono, że nie sprawdziły się w praktyce zamierzenia, według których placówki świetlicowe miały inspirować i organizować aktywność kulturalną środowisk.

¹¹ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 38/IV/11, Protokół nr 31 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR z dn. 19.VI. 1952 r.

Pozytywniej oceniła Egzekutywa KW pracę świetlic wiejskich w 1954 r. stwierdzając postęp w 77 gminnych placówkach, w których zapewniono etatową obsadę. Rozwinął się w nich amatorski ruch artystyczny, ponadto prowadzono kursy języka rosyjskiego i konkursy czytelnicze. Uznano, że wiele świetlic wychowuje młodzież i starszych w duchu patriotyzmu i pomaga chłopom w walce z ciemnotą i pijaństwem oraz sprzyja w szybszym dojrzywaniu do gospodarki zespołowej.

Zróznicowana była również sytuacja w świetlicach istniejących przy zakładach pracy i instytucjach. Jedyne niewielka ich część odgrywała znaczącą rolę w życiu kulturalnym załóg. Poważnym ograniczeniem w możliwościach oddziaływania na środowisko, a zarazem wskaźnikiem społecznego zapotrzebowania na działalność świetlic była niska w nich frekwencja. Na powyższą sytuację, obok braku, atrakcyjnej koncepcji programowej, wpływ miały niedostatki bazy materialnej. Znaczna liczba świetlic nie posiadała podstawowego sprzętu, radioodbiorników, gier i prasy. Wiele z nich było zdewastowanych, brudnych i często zamkniętych. Océniano, że z podawanej przez administrację ilości świetlic w w województwie, systematycznie czynna była zaledwie połowa.

Wobec niewywiązywania się ruchu świetlicowego z postawionych przed nim zadań, sytuację próbowano polepszyć poprzez powołanie Uchwałą Prezydium Rządu z dnia 1 marca 1952 r. tysiąca wzorcowych świetlic gminnych w kraju finansowanych z budżetu rad narodowych, oraz zobowiązanie władz oświatowych do skierowania nauczycieli na etatowych ich kierowników. W województwie powstało początkowo 56 takich placówek.

W krótkim czasie okazało się, że sytuacja uległa nieznacznej tylko poprawie, ponieważ administracja państwowa nadal nie doceniała działalności świetlicowej, a wobec trudności kadrowych w szkolnictwie na kierowników skierowano najslabszych nauczycieli. Ponadto przejęcie tych placówek przez rady narodowe spowodowało spadek zainteresowania nimi ze strony organizacji społecznych. Generalnie więc nie sprawdziła się koncepcja zakładająca wiodącą rolę świetlic w kształtowaniu życia kulturalnego. Niewątpliwy wpływ na zamieranie ruchu świetlicowego miały biurokratycznie realizowane zalecenia włączania go do bezpośredniej realizacji zadań politycznych, agitacyjno-propagandowych i gospodarczych. Z powodu braku szybkich i widocznych osiągnięć w tym zakresie, koncentrowano się na działalności organizacyjnej, zastępującej autentyczną pracę kulturalno-oświatową oraz dążono do uzyskiwania doraźnych efektów ilościowych.

Wobec niesprawdzania się świetlic w roli podstawowych ogniw masowej pracy polityczno-propagandowej, od roku 1952 zaczęto zwracać

szczególłą uwagę na działalność amatorską, dostrzegając w niej większe możliwości oddziaływania na społeczeństwo. Amatorski ruch artystyczny określano wręcz jako „szkołę wychowania socjalistycznego” stawiając jednocześnie przed nim niezwykle złożone zadania. Poprzez swoją masowość miał przełamywać istniejący nadal marazm kulturalny znacznej części ludzi pracy oraz wpływać na świadomość społeczną w duchu socjalizmu. Jednocześnie stawiano przed nim doraźne zadania związane z agitacją polityczną i interwencją w sprawy przebiegu produkcji i kolektywizacji wsi.

Również w województwie przywiązywano duże znaczenie do rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego. Na II Konferencji Wojewódzkiej w 1953 r. pozytywnie oceniono działalność amatorską, eksponując jej zaangażowanie w kampanię wyborczą do Sejmu wyrażające się setkami przedstawień na wsiach, spółdzielniach produkcyjnych i PGR-ach. Jak podkreślono, miało to szczególne znaczenie dla rozwoju życia kulturalnego na Ziemiach Zachodnich.

Jednocześnie wskazywano na niski poziom wielu zespołów wynikający z braku odpowiedniego repertuaru i pomocy instruktazowej, ale także z pogoni za efektami statystycznymi. Na posiedzeniu Egzekutywy KW w dniu 3 czerwca 1953 r. przytoczono dane z których wynikało, że na zgłoszonych w ramach przygotowań do Festiwalu Młodzieży w Bukareszcie 480 zespołów z terenu województwa, zaledwie 253 z nich wzięło udział w eliminacjach. Ponadto ruch amatorski cechowała aktywność związana z udziałem w kampaniach politycznych, obchodach świąt państwowych i rocznic.

Amatorstwo artystyczne wniosło szereg wartości w emancypację kulturalną społeczeństwa. Jednakże na jego losach zaciążyła scentralizowana i zbiurokratyzowana struktura organizacyjna, ograniczająca inicjatywę społeczną oraz słabości repertuarowe i skostniałe formy i metody działania, a także nadmierne eksponowanie funkcji polityczno-propagandowych.

Wojewódzkie władze partyjne zdawały sobie częściowo sprawę z tych ograniczeń. Przy omawianiu obchodów Miesiąca Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w 1954 r., w których wiodącą rolę odgrywały akademie, wieczornice, wieczory literackie, występy zespołów artystycznych, wystawy wycieczki do teatrów i kin, zwrócono uwagę, by przy organizowaniu tych imprez unikać starych, nudnych form pracy kulturalno-oświatowej i propagandowej, a nadawać obchodom charakter atrakcyjny oraz wiązać ich treści z życiem i zainteresowaniami środowisk¹².

¹² AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/IV/33. Informacja o przygotowaniu obchodów Miesiąca Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. 4.IX.1954 r.

W założeniach polityki kulturalnej zwracano szczególną uwagę na włączanie w nurt kultury narodowej ludności wiejskiej. Podobne intencje miała podjęta w 1951 r. uchwała Biura Politycznego KC PZPR zalecająca rozwój i podniesienie na wyższy poziom pracy kulturalno-oświatowej na wsi. Jednocześnie upowszechnianie kultury wiązano coraz ściślej z przyspieszaniem przebudowy społecznej wsi i zwiększaniem produkcji rolnej. Powyższe tendencje widoczne były również w województwie. Problematyka związków kultury z życiem społeczno-gospodarczym poruszona została na plenarnym posiedzeniu KW w dniach 2—3 lutego 1952 r., na którym omawiano zadania dotyczące wzrostu produkcji rolnej i uspołdzielczenia wsi. W materiałach tego Plenum dostrzec można uproszczone rozumienie kultury, eksponujące przede wszystkim jej funkcje instrumentalne. Postulowano bowiem skierowanie na wieś zespołów artystycznych z programami agitującymi rolników do wzmożenia wysiłków produkcyjnych.

Zgodnie z postanowieniami VII Plenum KC, w czerwcu tego roku podjęto w partii masową pracę polityczną i organizatorską w celu przyspieszenia kolektywizacji gospodarki chłopskiej. W nawiązaniu do tych zadań Egzekutywa KW rozpatrywała problemy rozwoju kultury na wsi. Zwracając uwagę na wiodącą rolę w tym zakresie ruchu świetlicowego, odpowiedzialnością za złą sytuację w tych placówkach obciążono przede wszystkim organizacje partyjne. Zarzucono im nie docenianie znaczenia świetlic, które powinny być ośrodkami politycznego oddziaływania na społeczeństwo i w atrakcyjny sposób „winny kształtować psychikę i nastroje wsi, mobilizować chłopów do walki o wyższe plony, wywiązywanie się z obowiązków wobec państwa i przygotowanie ich do kulturalnej gospodarki”¹³. Skrytykowano również rady narodowe za brak troski o poprawę wyposażenia materialnego świetlic. Uznano, że niewłaściwy stosunek organizacji partyjnych i organów administracji do rozwoju życia kulturalnego wsi nie sprzyja widocznemu, szczególnie wśród młodzieży wiejskiej, zainteresowaniu uczestnictwem w kulturze. Zasygnalizowano również, że powyższą sytuację wykorzystuje kler, przejawiając inicjatywy kulturalne. W celu poprawy stanu życia kulturalnego na wsi, Egzekutywa przydzieliła odpowiednie zadania pracownikom aparatu partyjnego oraz organizacjom społecznym. Ponadto postanowiono okresowo oceniać rozwój kultury w tym środowisku.

W czerwcu 1953 r. Plenum KW omawiało zagadnienia związane z poprawą stopy życiowej społeczeństwa. Zastanawiano się przede wszystkim nad możliwościami zwiększenia produkcji rolnej, mającej kluczowe znaczenie w zaspakajaniu potrzeb społecznych. Do przyczyn słabej

¹³ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/IV/11. Protokół nr 31 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR z dn. 19.VI.1952 r.

efektywności tego działu gospodarki zaliczono błędy polityki partii w stosunku do rolnictwa indywidualnego, a także słabości sektora państwowego. Podkreślono brak troski kierownictw PGR o wykonywanie planów, masowe marnotrawstwo, złodziejstwo i brak poszanowania mienia społecznego. Jednocześnie wskazywano na złe warunki socjalne robotników rolnych, zwłaszcza mieszkaniowe i kulturalne.

Na kolejnym plenarnym posiedzeniu Komitetu Wojewódzkiego odbytym w listopadzie tego roku sformułowano komitetom powiatowym zadania w sferze pracy wychowawczej na wsi. Ich realizacja miała się przyczynić do wzrostu poziomu ideologicznego i politycznego wiejskich organizacji partyjnych. Zalecono systematyczne i cierpliwe wychowywanie i hartowanie polityczne, udzielanie pomocy członkom partii w wyzwalaniu się spod wpływów przesądów i wstecznych tradycji. Również w podnoszeniu kultury rolnej dostrzegano możliwości przyspieszenia przemian społeczno-gospodarczych na wsi.

Następnie w czerwcu 1954 r. Egzekutywa szczegółowo przeanalizowała sytuację kulturalno-oświatową w państwowych gospodarstwach rolnych. Stwierdzono, że nie została zrealizowana jej uchwała z 1952 r. w sprawie umocnienia partyjnego kierownictwa życiem kulturalnym na wsi. Brak było zainteresowania tą działalnością ze strony kierownictw zakładów, podstawowych organizacji partyjnych, związków zawodowych i organizacji społecznych, a także administracji państwowej. Jedyne niewielka liczba świetlic prowadziła systematyczną pracę, chronicznie były nie wykorzystywane fundusze na ten cel. Niepełna również była obsada etatów kierowników świetlic. Szczególnie zaniedbane było czytelnictwo książek, mimo stosunkowo dobrego zaopatrzenia pegeerowskich bibliotek. W celu poprawy sytuacji Egzekutywa sprecyzowała szczegółowe i terminowe wnioski pod adresem instytucji i organizacji odpowiedzialnych za stan kultury w tym środowisku.

Do powyższej sprawy powrócono w marcu 1955 r. omawiając na posiedzeniu Egzekutywy pracę k-o w PGR-ach Zjednoczenia Gorzowskiego. Uznano, że niepełna realizacja wcześniejszych wniosków jedynie w niewielkim stopniu poprawiła sytuację. Stwierdzono, że w gospodarstwach, w których polepszyła się praca kulturalna i polityczna *stwierdza się zadowolenie i chęć do pracy (...). Wpłynęło to również na stabilizację załogi (...). Poważnie zmniejszyła się ilość wybryków chuligańskich. Praca świetlicowa w wielu PGR-ach dodatnio wpłynęła również na lepszą gospodarkę, na porządek w majątkach i ich oddziaływanie na wieś¹⁴.* W uzupełnieniu do wytycznych z 1954 r. Egzekutywa poleciła Wydzia-

¹⁴ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze. sygn. 36/IV/36. Protokół nr 10 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR z dn. 9.III.1955 r.

łowi Propagandy oraz Rolnemu KW, a także komitetom zakładowym i organizacjom partyjnym bardziej systematyczne zajmowanie się sprawami kultury. Natomiast Prezydium WRN miało zorganizować pomoc instruktazową dla kierowników zespołów amatorskich.

Mimo podejmowanych starań sytuacja w tym środowisku nie uległa wyraźniejszej poprawie. Na Konferencji Wojewódzkiej odbytej w styczniu 1956 r. uznano ją za wyjątkowo trudną, podobnie oceniono również stan kultury w innych środowiskach wiejskich.

Instancja wojewódzka zajmowała się także realizacją polityki kulturalnej wśród młodzieży. Szerzej sytuację młodych mieszkańców Ziemi Lubuskiej omówiono na Plenum w dniach 17—18 maja 1952 r. Krytycznie oceniono wpływ partii na młodzież, stwierdzając, że w warunkach słabej pracy ogniw Związku Młodzieży Polskiej komitety i podstawowe organizacje partyjne nie wypracowały skutecznych metod oddziaływania na to środowisko. Uznano za niewystarczające zaangażowanie młodych w realizację zadań gospodarczych, niewłaściwy stosunek do mienia społecznego, przejawy marnotrawstwa i bumelanctwa. Podniesiono także problem malejących aspiracji młodzieży pracującej do podnoszenia kwalifikacji. Sprawę traktowano jako ważną, ponieważ we wzroście wiedzy zawodowej młodych robotników, którzy stanowili około 30 % zatrudnionych w przemyśle, upatrywano istotne rezerwy produkcyjne. Podkreślono przy tym zależność między umiejętnościami posługiwania się nowoczesną techniką a poziomem kulturalnym pracowników.

Zwrócono również uwagę na trudne warunki bytowe w domach młodego robotnika. Spośród dwudziestu takich hoteli istniejących wówczas w województwie, żaden nie spełniał podstawowych wymogów bytowych i kulturalnych.

W środowisku młodzieżowym dostrzegano również pozytywne zjawiska, do których zaliczono udział młodych w amatorskim ruchu artystycznym i pracy świetlicowej. Podano przykłady właściwego spełniania funkcji polityczno-wychowawczych przez świetlice w Dąbrówce pow. Międzyrzecz i przy Zakładach „Nowotki” w Zielonej Górze. Natomiast skrytykowano ZMP i administrację państwową za brak dostatecznej pomocy młodzieży w rozwijaniu życia kulturalno-oświatowego.

Środki służące poprawie sytuacji zaproponowano w uchwale. Za sprawę zasadniczą uznano zwiększenie oddziaływania partii na młode pokolenie. Praca wychowawcza powinna pomagać młodzieży we właściwej orientacji politycznej, niwelować wpływy „amerykańskiego stylu życia” oraz mobilizować do walki o pokój i realizację planu 6-letniego. W treściach tej pracy zalecono również uwzględnić tradycje walki klasy robotniczej o wyzwolenie społeczne i narodowe oraz osiągnięcia i

perspektywy budownictwa socjalistycznego. W tym celu projektowano powołanie grupy weteranów ruchu robotniczego, którzy dzieliliby się wspomnieniami i omawiali interesujące młodych zagadnienia.

Do Prezydium WRN, Okręgowej Rady Związków Zawodowych i organizacji społecznych zwrócono się o uruchomienie nieczynnych świetlic, wyposażenie w odpowiedni sprzęt, wybranie zarządów i przeszkolenie ich na kursach. Ponadto polecono otoczyć szczególną opieką mieszkańców hoteli robotniczych, zapewniając im znośne warunki bytowe i kulturalne.

Do sytuacji w środowisku młodzieży powrócono na IV Konferencji Wojewódzkiej w styczniu 1956 r. Poinformowano delegatów o zwiększaniu się aktywności ZMP, szerokim udziale młodych mieszkańców województwa w kampaniach politycznych i życiu kulturalno-oświatowym nasilonym w okresie przygotowań do V Festiwalu Młodzieży i Studentów. Wcześniej i szczegółowiej omówiła tę sprawę Egzekutywa KW¹⁵. Mimo optymistycznych informacji, że w eliminacjach wzięło udział 1650 zespołów artystycznych i 210 zespołów czytelniczych, jej członkowie stwierdzili, że przygotowania festiwalowe objęły niewielką część młodzieży, a w kołach ZMP nie został osiągnięty zasadniczy cel, którym było wzbogacenie pracy wychowawczej.

Na wspomnianej Konferencji rozpatrywano również oddziaływanie partii na młode pokolenie. Oceniono, że jej słabością było zaniedbywanie ideowego wychowania. Wielu działaczy partyjnych i gospodarczych nie rozumiało problemów i potrzeb młodzieży, zwłaszcza wychowawczych, kulturalnych i sportowych, oceniając ją wyłącznie na podstawie wyników produkcyjnych. Także wiele organizacji partyjnych nie czuło się odpowiedzialnymi za wychowanie młodych, obarczając tym obowiązkiem ruch młodzieżowy.

W realizacji polityki kulturalnej ważną rolę wyznaczono ruchowi zawodowemu. Generalne kierunki działania wytyczone zostały na II Kongresie Związków Zawodowych w lutym 1949 r. oraz na odbytej w tym samym roku krajowej naradzie kierowników świetlic związkowych. Ruch zawodowy podejmował działania na rzecz rozbudowy bazy materialnej kultury, a jego działacze inicjowali i organizowali życie kulturalno-oświatowe załóg. Pod związkowym patronatem działało wiele zespołów oświatowych i artystycznych, zwłaszcza teatralnych, tanecznych, muzycznych i chórów.

W warunkach narastających napięć w realizacji zadań planu 6-letniego kierownictwo partii kierowało uwagę ruchu związkowego na or-

¹⁵ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze. sygn. 36/IV/29. Protokół nr 24 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR z dn. 8.V.1953 r.

ganizowanie wysiłku produkcyjnego załóg. Również przed działalnością kulturalną stawiano niezbyt realne zadania bezpośredniej mobilizacji ekonomicznej i oczekiwano szybkich efektów w sferze ideowo-politycznego wychowania ludzi pracy. Kluczową rolę w tych przedsięwzięciach miały spełniać świetlice fabryczne. W tej sytuacji pracę kulturalną związków oceniano poprzez ilość masowych akcji propagandowych oraz rzekomo konkretne ich efekty polityczne i gospodarcze.

W okresie poprzedzającym II Zjazd PZPR w polityce partii wyeksponowano sprawę podniesienia stopy życiowej społeczeństwa i roli w tym zakresie ruchu zawodowego. Szczegółowe zadania dotyczyły konieczności osiągnięcia postępu w poprawie warunków życia i pracy załóg w ścisłym powiązaniu z realizacją planów produkcyjnych, w zwiększeniu budownictwa mieszkaniowego, rozbudowie urządzeń socjalnych i kulturalnych, a także przewyciężenia zaniedbań w pracy wychowawczej, politycznej i kulturalno-oświatowej.

Modyfikacje polityki partii znalazły również odbicie w działalności instancji wojewódzkiej. W 1953 r. na plenarnym posiedzeniu KW krytycznie oceniono rolę kierownictw zakładów i organizacji związkowych w kształtowaniu warunków bytowych pracowników.¹⁶ Zarzucono administracji zakładowej niepełne wykorzystywanie funduszy przeznaczonych na cele socjalno-kulturalne, brak inicjatywy w organizowaniu wypoczynku załóg w Łagowie, Sławie i Lubniewicach. Odpowiedzialnością za tę sytuację obciążono także zakładowe organizacje partyjne. Powrócono również do sygnalizowanego na II Konferencji problemu nie wywiązywania się zakładów z funkcji organizatora życia kulturalnego załóg, słabości bazy i kadr kulturalno oświatowych.

Rolę Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych w upowszechnianiu kultury przeanalizowała Egzekutywa KW w dniu 9 listopada 1955 r. Uznano, że związki nie wypracowały właściwych form pracy z załogami. Głównymi przyczynami słabości życia kulturalnego było zbiurokratyzowanie i brak kolegialności w działalności związkowej oraz niedoceniające potrzeb socjalnych i kulturalnych. Stwierdzono, że brak zainteresowania ruchu związkowego oświatą powoduje nawroty analfabetyzmu wśród robotników. Członkowie Egzekutywy podkreślali, że ciągle żądając zwiększonych wysiłków produkcyjnych od robotników, nie potrafili związki zaspokoić ich potrzeb kulturalno-oświatowych. Zgłoszono wniosek o dokonanie przełomu w uczestnictwie mas pracujących w kulturze.

Powyższe opinie nie uwzględniały złożonych przyczyn słabości ruchu zawodowego tkwiących w samych związkach, ale także w przyjętej przez

¹⁶ AKW PZPR, akta komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 36/II/13. Protokół z Plenum KW PZPR w dn. 9.XI. 1953 r.

partię koncepcji ruchu jako jednostronnego przekaznika jej polityki do mas. Pomimo poważnych mankamentów, związki posiadały trwałe dorobek w kształtowaniu warunków socjalnych i kulturalnych ludzi pracy.

Władze wojewódzkie przywiązywały dużą uwagę do rozwoju zawodowych placówek upowszechniania kultury. Na II Konferencji Wojewódzkiej dobrze oceniono działalność muzeów w Międzyrzeczu, Gorzowie, Zielonej Górze i Nowej Soli, w których dzięki umiejętnej pracy popularyzatorskiej, znacznie wzrosła liczba zwiedzających. Warto dodać, że muzeum w Gorzowie było pierwszą w kraju placówką o charakterze oświatowym.

Natomiast znaczenie gorzej na wspomnianej Konferencji wypadła ocena działalności Teatru Ziemi Lubuskiej. Uznano bowiem, że wystawiane utwory nie odpowiadają przemianom dokonującym się w społeczeństwie oraz, że zbyt rzadko z dobrymi sztukami docierano do mieszkańców wsi. Jednakże podana przy tym liczba 212 przedstawień na wsi wskazuje raczej na rozwiniętą działalność objazdową zespołu. W sprawozdaniu przedłożonym Konferencji samokrytycznie stwierdzono, że powyższe słabości Teatru są konsekwencją niewystarczającej opieki ze strony Komitetu Wojewódzkiego. Przedstawiona opinia wydaje się dość powierchowna, nie uwzględnia bowiem autentycznego dorobku Teatru borykającego się z brakiem odpowiedniego repertuaru, trudnościami w pozyskaniu wykwalifikowanych aktorów, oraz z problemami transportowymi i lokalowymi związanymi z działalnością terenową.

Ocena uległa radykalnej zmianie na IV Konferencji w 1956 r. na której z uznaniem odniesiono się do działalności Teatru Ziemi Lubuskiej, szczególnie akcentując poprawę repertuaru obejmującego sztuki: „Młodość ojców”, „Matka” i „Ostry dyżur”, które wywołały szeroki odzew społeczny, a także wzrost poziomu aktorstwa i działalność objazdową obejmującą 35 miejscowości.

Na wspomnianej Konferencji poinformowano o negatywnym stosunku Ministerstwa Kultury i Sztuki do starań władz wojewódzkich o utworzenie w Zielonej Górze orkiestry symfonicznej, mającej stanowić załączek przyszłej filharmonii. Inicjatywa ta była podejmowana przez władze od powstania województwa i wychodziła na przeciw aspiracjom społeczeństwa, które w tej sprawie zgłaszało postulaty pod adresem Wojewódzkiej Rady Narodowej. Kilkakrotnie podejmowane próby powołania siłami społecznymi orkiestry kończyły się niepowodzeniem. Ostatecznie zespół powstał w lutym 1956 r. w postaci stowarzyszenia dotowanego przez PWRN.

Delegatów poinformowano również o staraniach mających na celu

uruchomienie w Zielonej Górze rozgłośni radiowej. Powstała ona na początku następnego roku w miejsce działającej od 1953 r. Ekspozytury PR, która przygotowywała programy dla radiowęzłów.

Pod wpływem narastających aspiracji środowisk inteligentkich Egzekutywa KW postanowiła na posiedzeniu w dniu 23 maja 1956 r. zwrócić się do Komitetu Centralnego PZPR z wnioskiem o umożliwienie wydawania czasopisma społeczno-kulturalnego dla województwa zielonogórskiego. Wystąpienie uzasadniono rozwojem życia kulturalnego w regionie, potrzebami inteligencji twórczej oraz znikomym uwzględnianiem problematyki kulturalnej województwa w czasopismach centralnych. W założeniach pisma wyeksponowano upowszechnianie dorobku kulturalnego i tradycji Ziemi Lubuskiej. Projektowano wydawanie periodyku wspólnie z Poznaniem, przy zapełnianiu przez środowisko zielonogórskie dwóch jego stron. Ostatecznie od 1 października 1957 r. staraniem grupy miejscowych twórców zaczęło się ukazywać czasopismo „Nadodrze”, początkowo w postaci wydania specjalnego.

Jedną z zasadniczych trudności w realizacji polityki kulturalnej w województwie był brak kompetentnej i stabilnej kadry kierującej życiem kulturalnym oraz pracującej bezpośrednio w placówkach k-o. Na powyższą sytuację złożyło się szereg przyczyn min. niewykształcenie się ośrodka kulturalnego w województwie, słabości instytucji kulturalnych oraz brak systemu kształcenia pracowników upowszechniania kultury. Negatywny wpływ miały także niskie płace i niedocenywanie statusu zawodowego pracowników tego resortu.

Występowała przy tym znaczna fluktuacja kadry. Na przestrzeni pięciu lat sześciokrotnie zmieniono kierownika Wydziału Kultury PWRN, podobne tendencje występowały w referatach powiatowych, ponieważ możliwości poprawy sytuacji upatrywano głównie w wymianie kadr. Zastrzeżenia budził poziom polityczny części pracowników kultury. W 1952 r. do PZPR należało 84 kierowników świetlic, zespołów artystycznych, bibliotekarzy i instruktorów sportowych. Stanowili oni 0,3% ogółu członków partii w województwie.

Bardzo krytycznie oceniano rolę partii w doborze kadr k-o. Stwierdzano wręcz, że Wydział Propagandy KW i instancje powiatowe kierowały do pracy w kulturze ludzi, którzy nie sprawdzili się na innych odcinkach życia społeczno-gospodarczego. Stan kadr oraz scentralizowany i zbiurokratyzowany system kierowania życiem społecznym, powodowały powszechny zanik inicjatywy i samodzielności pracowników k-o.

W celu poprawy sytuacji instancja wojewódzka przyjmowała szczegółowe plany działań uwzględniające narady członków partii zajmujących się zagadnieniami kulturalnymi w radach narodowych, i organi-

zaczach społecznych, odprawy partyjnych kierowników świetlic, powołanie komisji koordynujących działalność świetlicową oraz systematyczne ocenianie i szkolenie kadr kulturalno-oświatowych. Mimo nieznacznej poprawy sytuacji w połowie lat 50-tych problemy kadrowe w kulturze nie zostały rozwiązane do końca omawianego okresu.

Oceny stanu kultury w województwie dokonała Egzekutywa KW w maju 1952 r. przy rozpatrywaniu projektu budżetu Wojewódzkiej Rady Narodowej. Poddano ostrej krytyce niewykonanie planu w poprzednim roku oraz jego obniżenie w bieżącym. Członkowie Egzekutywy uznali upowszechnianie kultury za najbardziej zaniedbany odcinek życia społecznego w województwie. Przyczyn tego stanu upatrywano w niedocenianiu zagadnień k-o przez Prezydium WRN i nieudolności kadry administracyjnej oraz braku właściwego zainteresowania ze strony związków zawodowych i organizacji społecznych.

Rolę partii w rozwoju kultury na Ziemi Lubuskiej poruszono na II Konferencji Wojewódzkiej w 1953 r. Pomimo pozytywnej oceny stanu kultury, w sprawozdaniu krytycznie odniesiono się do działalności partyjnej w tej sferze życia społecznego. Stwierdzono, że Komitet Wojewódzki i powiatowe oraz podstawowe organizacje partyjne bardzo rzadko omawiały zagadnienia rozwoju kultury, nie doceniały roli placówek kulturalno-oświatowych oraz nie egzekwowały od członków partii odpowiedzialności za sytuację kulturalną w środowiskach ich działania. Samokrytycznie przyznano, że partia nie potrafiła właściwie kierować organizacjami masowymi, przede wszystkim związkami zawodowymi i ZMP, przed którymi stawiano zadania przerastające ich możliwości, o czym sygnalizowali działacze młodzieżowi. Stwierdzono również, że „cehuje naszą pracę politycznomasową szturmowość, działanie zrywami, nieumiejętność ciągłej, intensywnej agitacji”. Wnioski przyjęte przez Konferencję dotyczyły konieczności zwiększenia przez partię troski o dalszy rozwój życia kulturalnego w województwie, nasycenie działalności k-o treściami ideowymi w celu skuteczniejszego oddziaływania na świadomość społeczną.

Na Plenum KW w listopadzie 1953 r. skrytykowano działalność partii na wsi za brak zainteresowania warunkami bytowymi jej mieszkańców oraz za niedostateczną pracę polityczno-wychowawczą wśród załóg PGR-owskich. Przyczyn tego stanu upatrywano w odrywaniu się instancji od życia społeczeństwa, w zbiurokratyzowaniu aparatu partyjnego i słabej aktywności organizacji społecznych.

Również na III Konferencji Wojewódzkiej poddano krytyce instancje partyjne za brak należytej troski o człowieka pracy. Ponownie wytknięto komitetom biurokratyczny styl działania, brak kolegiałości

i kampanijność. Opinię tę zostały skonkretyzowane przez Egzekutywę KW przy ocenie pracy Wydziału Propagandy KW¹⁷ uznano, że Wydziałowi nie udało się uzyskać postępu w sprawach kulturalno-oświatowych, które nie otrzymały właściwej rangi w działalności partyjnej i administracyjnej. Pracownicy KW odpowiedzialni za stan kultury często kierowani byli do innych długotrwałych zadań. Zalecono egzekutywom komitetów powiatowych systematyczną kontrolę działalności podstawowych organizacji partyjnych na rzecz upowszechniania kultury. Komitety i organizacje partyjne powinny szczegółowo analizować pracę kulturalną prowadzoną przez rady narodowe, związki zawodowe i organizacje społeczne, zwracając szczególną uwagę by upowszechniane treści służyły socjalistycznemu wychowaniu człowieka i zaspakajały kulturalne potrzeby społeczeństwa. Zwrócono instancjom uwagę na potrzebę doskonalenia polityki kadrowej, szerokie włączenie do działalności k-o inteligencji wiejskiej i prowadzenie systematycznej pracy politycznej z aktywnym kulturalnym. Zalecono radom narodowym rozwinięcie działalności kulturalnej wśród ludności autochtonicznej, zamieszkałej w powiatach Międzyrzecz i Sulechów. Za realizację powyższych wniosków obarczono odpowiedzialnością Wydział Propagandy KW.

Podejmowane działania nie przynosiły zakładanych efektów. Na IV Konferencji Wojewódzkiej w styczniu 1956 r. stwierdzono ponownie, że trudności w upowszechnianiu kultury wynikają z niedostatecznego zainteresowania partii tą dziedziną życia. Uchwała Konferencji zobowiązywała nowowybrany Komitet Wojewódzki do przewyciężenia biurokratycznych nawyków i wzmoczeniu działań w celu poprawy warunków bytowych i kulturalnych ludzi pracy. Instancjom zwrócono uwagę na konieczność wzmocnienia pracy partyjnej z inteligencją poprzez lepsze zaspakajanie jej zainteresowań naukowych, zawodowych i kulturalnych oraz pozyskiwanie przedstawicieli tej warstwy społecznej do aktywnego udziału w życiu politycznym i kulturalno-oświatowym.

Omawiany okres zamyka V Konferencja Wojewódzka odbyta po przełomie październikowym w dniach 15—17 grudnia 1956 r. W uchwale Konferencji stwierdzono, że polityka kulturalna i jej realizacja w województwie nie zapewniały odpowiednich warunków dla wyzwolenia twórczej inicjatywy ludzi pracy w tej dziedzinie, a stosowane dotąd formy i metody pracy k-o nie uzyskały aprobaty społecznej. Dla przeciwdziałania tendencjom zmierzającym do likwidacji dorobku kulturalnego województwa Konferencja zobowiązała organizacje partyjne do wnikliwej oceny stanu kultury w poszczególnych środowiskach i zapobie-

¹⁷ AKW PZPR, akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Zielonej Górze, sygn. 38/IV/38. Protokół nr 51 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w dn. 7.XII.1955 r.

ganiu mechanicznej likwidacji świetlic i zespołów artystycznych, których działalność należało dostosować do lokalnych potrzeb i warunków.

W dokumentach Konferencji zapisany został również wniosek o powołanie przy Komitecie Wojewódzkim komisji d/s kultury i oświaty, która w oparciu o społeczny aktyw miała koordynować działalność kulturalną w województwie.

Ponadto zwrócono uwagę na zły stan zabytków architektury w województwie, z których wiele świadczyło o polskości tej ziemi. Ich ilość szacowano wówczas na około 1500 a 70--80 % z nich wymagało zabezpieczenia lub odbudowy. Zobowiązano organa administracji państwowej do zajęcia się tym problemem.

Dokumentacja instancji partyjnej ukazuje główne kierunki i problemy rozwoju życia kulturalnego w województwie w pierwszej połowie lat 50-tych. Działalność kulturalna spełniła ważną rolę w integracji społeczności lubuskiej i zespoleniu tego regionu z resztą kraju. Masowy udział w kulturze był istotnym elementem awansu społeczno-politycznego robotników i chłopów, zwłaszcza młodego pokolenia. Do podstawowych osiągnięć tego okresu zaliczyć należy stworzenie organizacyjnych i materialnych podstaw upowszechniania kultury w postaci sieci bibliotek, kin, świetlic i muzeów. Likwidacja analfabetyzmu, rozwój oświaty powszechnej oraz umasowienie amatorskiego ruchu artystycznego kształtowały społeczne nawyki uczestnictwa w kulturze. Zmniejszone zostały dysproporcje w dostępie do dóbr kultury występujące między miastem a wsią.

Jednocześnie na rozwoju kultury zaciążyły poważne słabości i błędy. Wojewódzkim władzom partyjnym i administracyjnym nie udało się opracować programu rozwoju kultury uwzględniającego potrzeby i możliwości regionalne. Forsowne upowszechnianie jednolitego i powszechnie obowiązującego modelu kultury, eksponującego jej funkcje polityczno-propagandowe osłabiało społeczne zainteresowanie uczestnictwem w życiu kulturalnym. Przyczyniała się do tego słabość placówek k-o zwłaszcza świetlic, które cechowała ubogość treści i sztampowość form i metod działania. Powszechny był brak fachowo przygotowanych kadr do pracy k-o.

Podjęmowane po II Zjeździe PZPR korekty w polityce kulturalnej nie znalazły szerszego odbicia w kulturze lubuskiej. Władzom wojewódzkim nie udało się wypracować konstruktywnego stanowiska wobec powstających środowisk twórczych: plastyków, aktorów i literatów. Nie potrafiono również zainicjować społecznego ruchu kulturalnego, który w latach następnych wniósł wiele cennych i trwałych wartości w życie społeczne na Ziemi Lubuskiej.